

Radikalizacija, nasilni ekstremizem in terorizem

Intervju s Quassimom Cassamom¹

Abstract

Radicalisation, Violent Extremism and Terrorism: An Interview With Quassim Cassam

The interview with Quassim Cassam raises some of the neglected epistemological aspects associated with the process of radicalization (e.g. indoctrination) and its intricate relationship with violent extremism. In the main part of the interview, Prof. Cassam elaborates in detail on the three main obstacles in this area of scholarly research: (i) the lack of clarity about key concepts; (ii) the flawed assumptions about the nature of radicalisation, and (iii) the flawed assumptions about the nature of causation.

Keywords: epistemology, concepts, radicalization, violent extremism, terrorism

Povzetek

Intervju s Quassimom Cassamom odpira nekatere zapostavljene epistemološke vidike, povezane s procesom radikalizacije (na primer indoktrinacija), in njen zagoneten odnos z nasilnim ekstremizmom. V osrednjem delu intervjuja prof. Cassam podrobno opredeli tri glavne ovire na tem področju znanstvenih raziskav, in sicer (i) nejasnost glede ključnih konceptov, (ii) napačne predpostavke o naravi radikalizacije ter (iii) napačne predpostavke o naravi vzročne povezanosti.

Ključne besede: epistemologija, koncepti, radikalizacija, nasilni ekstremizem, terorizem

¹ Intervju je bil izvorno objavljen leta 2019 v reviji *Critical Studies on Terrorism*. Izvirnik je dostopen na DOI: 10.1080/17539153.2019.1675939. Urednikom revije in založbi Taylor & Francis se zahvaljujemo za razumevanje pri dogovoru o avtorskih pravicah za prevod in objavo.

Quassim Cassam je profesor filozofije na Univerzi Warwick, Združeno kraljestvo. Pred tem je bil Knightbridge profesor filozofije na Univerzi Cambridge, profesor filozofije na UCL in izredni profesor filozofije na Univerzi Oxford. Bil je tudi gostujoči profesor na Univerzi Kalifornija, Berkeley, in na Univerzi Northwestern. Je avtor šestih knjig, med drugim *Vices of the Mind: From the Intellectual to the Political* (Oxford 2019), *Conspiracy Theories* (Polity 2019) in *Self-Knowledge for Humans* (Oxford 2014). Rodil se je v Mombasi v Keniji, študiral pa je na Oxfordu, kjer je bil na dodiplomskem študiju njegov mentor P. F. Strawson. Je nekdanji predsednik Aristotelian Society in prejemnik štipendijske sheme Arts and Humanities Research Council za uveljavljene znanstvenike. Raziskovalno se ukvarja z epistemskimi zmotami, teorijami zarote, filozofijo terorizma in ekstremizma ter filozofijo medicine, jaza in samospoznanja.

Fenomeni radikalizacije, nasilnega ekstremizma in terorizma so opozorili na probleme, ki so jih pred tem obravnavale bodisi specializirane smeri varnostnih ali obveščevalnih študij ali pa so bili povsem na obrobju znanstvenega zanimanja. Je radikalizacija problematična samo v povezavi z nasiljem ali pa obstaja še kakšno vprašanje, ki povzroča nejasnost (na primer uporaba indoktrinacije v procesu radikalizacije)?

Pojem radikalizacije še zdaleč ni preprost. V razpravah o terorizmu ga pogosto uporabljajo nekritično, čeprav odpira številna pomembna vprašanja o naravi in konceptu radikalizacije, na katera nikoli nismo dobili zadovoljivih odgovorov. Peter Neumann jo je definiral kot »proces, v katerem ljudje postanejo ekstremisti«. Neposredni izziv je, kako razložiti pojem ekstremizem. Po eni strani razlikujemo med ekstremističnimi *prepričanji* (ali idejami) in ekstremističnimi *metodami*. Za hip zanemarimo vsa zapletena vprašanja, zakaj je določeno prepričanje »ekstremistično«. Uporaba nasilja na splošno velja za ekstremistično metodo. To pomeni, da se lahko radikalizacija nanaša na človekova prepričanja ali metode. Raziskovalec terorizma Marc Sageman pravi, da gre za razlikovanje med »kognitivno« in »vedenjsko« radikalizacijo. Kognitivna radikalizacija pomeni »sprejetje ekstremnih idej«, medtem ko vedenjska radikalizacija pomeni »obrat k nasilju«. Če v tem kontekstu govorimo o človekovih idejah ali prepričanjih, pomeni, da govorimo o njegovi *ideologiji*. Zato lahko kognitivno radikalizacijo imenujemo tudi ideološka radikalizacija. Nasilje, na katero se nanaša Sagemanova definicija, je *politično* nasilje, je uporaba nasilja za politične in ne izključno kriminalne cilje.

Ni jasno, ali je pri vedenjskem radikalizmu nujna uporaba nasilja za doseganje političnih ciljev. Na primer, ali ideološko radikalizirana oseba, ki grozi, a ne izvede političnega nasilja, velja za vedenjsko ali samo kognitivno radikalizirano? Kaj pa če načrtuje nasilno dejanje, a ga ni zmožna izvesti zaradi razlogov, na katere nima vpliva? Po mojem mnenju je vsaj v zadnjem primeru jasno, da imamo opravka z vedenjsko radikalizacijo, čeprav se dejansko nasilje ne zgodi. »Obrat k nasilju« moramo torej razumeti dovolj široko, da vključuje tudi take primere. Morda bi morali v tem primeru ekstremistične metode definirati kot tiste, ki vsebujejo uporabo ali *grožnjo* z nasiljem. Toda tudi ta definicija je lahko neustrezna. Za teroriste, ki se zatekajo h kibernetiki vojni, lahko velja, da uporabljajo ekstremistične metode, čeprav se ne poslužujejo fizičnega nasilja. Kaj velja in kaj ne velja za nasilno dejanje, je še eno zapleteno in zanimivo vprašanje.

Pri odnosu med kognitivno in vedenjsko radikalizacijo seveda najprej pomislimo, da prva vodi v drugo. Realnost je veliko manj preprosta. Samo zelo majhen del kognitivno radikaliziranih posameznikov sploh kdaj izvede ali načrtuje nasilna dejanja: kognitivna radikalizacija nikakor ni zadostni sprožilec vedenjske radikalizacije. Prav tako kognitivna radikalizacija ni potrebna za vedenjsko radikalizacijo, čeprav je to bolj kontroveržno. Nekateri so trdili, da številni teroristi niso trdno ideološki; nedavna raziskava OZN o tujih terorističnih borcih v Siriji ugotavlja, da je njihova motivacija prejščustvena kot ideološka.

Vprašali ste, ali je radikalizacija problematična samo, kadar je povezana z nasiljem. Vedenjska radikalizacija je *vedno* povezana z nasiljem ali grožnjami z nasiljem, zato predvidevam, da se vaše vprašanje nanaša na kognitivno radikalizacijo. V tem primeru gre za vsaj dva pogleda. Po prvem je ideološka radikalizacija slaba sama po sebi in ne glede na to, ali je povezana z nasiljem, po drugem pa je problematična samo, če vodi ali napeljuje k nasilnim dejanjem. Zaradi ekstremističnih prepričanj, ki nimajo vedenjskih posledic, naj ne bi smeli biti zaskrbljeni. Kaj pa če ekstremistična prepričanja občasno vodijo v nasilje, večinoma pa ne? To bi morda zadostovalo, da imamo taka prepričanja za problematična, toda zapleteno vprašanje je: kdaj ekstremistična prepričanja vodijo v nasilje in v katerih okoliščinah *ne*? Kaj povzroči spremembo? Žal ne vemo, ali bomo sploh kdajkoli zmožni podati dokončne odgovore na ta vprašanja. Morda je najbolje, da o kognitivni radikalizaciji premišljujemo kot o enem od več dejavnikov tveganja, ki vodijo v nasilje.

Ne glede na povezavo med kognitivno in vedenjsko radikalizacijo ostaja še eno vprašanje: predvsem kako se ljudje *kognitivno* radikalizirajo? En odgovor je, da se kognitivno radikalizirajo zaradi izpostavljenosti ekstre-

stičnim idejam. Vendar se zdi, da tako kot razmeroma majhen delež kognitivno radikaliziranih ljudi postane vedenjsko radikaliziran, tudi le nekateri, ki so v stiku z ideološkim ekstremizmom, postanejo ideološki ekstremisti. Tu imamo torej dve različici tega, kar imenujem »problem maloštevilnih«. Pri prvi različici se postavlja vprašanje: zakaj so se med vsemi, ki so postali kognitivno radikalizirani, prav ti določeni posamezniki vedenjsko radikalizirali, drugi pa ne? Walter Laqueur se sprašuje podobno: »Kako razložiti, da bodo med sto militantneži, ki enako intenzivno verjamejo v pravičnost svoje stvari, samo zelo maloštevilni dejansko sodelovali pri terorističnih dejanjih?« Poenostavljeno je domnevati, da so *moralni* tisti, ki so sodelovali v terorističnih dejanjih, po definiciji veliko bolj intenzivno verjeti v svojo stvar kot tisti, ki v terorističnih dejanjih niso sodelovali. Empirični dokazi te trditve zagotovo ne podpirajo. Druga različica problema maloštevilnih pa postavlja naslednje vprašanje: zakaj so med vsemi, ki so bili izpostavljeni ekstremistični ideologiji, prav ti določeni posamezniki sprejeli to ideologijo, številni drugi pa ne? Odgovori na ti dve vprašanji so verjetno bolj osebno specifični kakor splošni, in to je eno od spoznanj *partikularističnega* pristopa pri obravnavi radikalizacije, ki ga zagovarjam. Več o tem bom povedal pozneje.

Kljub konsenzu o tem, da so radikalizacija, nasilni ekstremizem in terorizem največja grožnja varnosti in stabilnosti sodobnih družb, vprašanje »kaj je radikalizacija« odpira celo vrsto dodatnih izzivov. Katere glavne ovire preprečujejo verodostojen odgovor na to vprašanje?

Ovir je veliko, omejil se bom samo na tri: nejasnost o ključnih konceptih, napačne predpostavke o naravi radikalizacije in napačne predpostavke o naravi kavzalnosti.

Če je po definiciji radikalizacija proces, v katerem ljudje postanejo ekstremisti, potrebujemo premislek, kdo velja za »ekstremista«. Koncept ekstremizma je ključen, vendar ga je prav tako težko definirati. Enako velja za koncept terorizma. Ekstremizem se pojavlja v številnih različnih variacijah in zapleteno vprašanje je, v kakšnem razmerju so. Na primer, kakšno je razmerje med verskim in političnim ekstremizmom? Mislim, da je koristno razlikovati med tremi različicami političnega ekstremizma: pozicijskim, modalnim in metodološkim. Kako postane politična ideologija ekstremistična v pozicijskem smislu, je odvisno od njenega razmerja do drugih ideologij. To predpostavlja spekter ideologij, v središču katerega so »zmerne« ideologije in ekstremistične na njegovih robovih. Modalni ekstremizem pomeni način zavezanosti neki ideologiji. Pri modalnem ekstremizmu ne gre za to, v kaj človek verjame, temveč *kako* verjame, gre za njegov *odnos* do lastnih

prepričanj. Taki ekstremisti so dogmatični in nepripravljeni na sklepanje kompromisov ali ukvarjanje z možnostjo, da so njihova prepričanja napačna. Teoretično je mogoče, da so politični centristi modalni ekstremisti, niso pa pozicijski ekstremisti. Za metodološki ekstremizem je značilna zavezanost uporabi ekstremističnih metod, kot je terorizem. To je rečeno na kratko, zagotovo bi morali povedati veliko več o vsem tem.

Ko govorim o napačnih predpostavkah o naravi radikalizacije, je ena takih predpostavk, da obstaja nekaj takega, kot je »*radikalizacijski proces*«, ki je en sam proces ali vrsta procesov, katerih naravo lahko proučujemo in odkrijemo. To je ključna predpostavka, ki jo imenujem *generalizacija* in jo opredeljujem kot pogled, po katerem je mogoče podati kolikor toliko verodostojen splošni odgovor na vprašanje, zakaj se ljudje radikalizirajo ali odločijo za politično nasilje. Nasprotje tega je *partikularizem*. Partikularisti menijo, da lahko radikalizacijo v kakršni koli obliki najbolje pojasnimo in razumemo s pomočjo specifičnih in idiosinkratičnih značilnosti posameznikove preteklosti. *Splošnega* odgovora na vprašanje, zakaj se ljudje radikalizirajo, ni, ker so radikalizirani ljudje historično specifične posameznosti z individualnimi preteklostmi in interakcijami z različnimi dejavniki okolice. Vendar to ne pomeni, da ni nekaterih skupnih »radikalizacijskih gonilnih sil« ali dejavnikov tveganja. Ključno je, da se uravnoteži raziskovanje skupnih vzorcev s prepoznavanjem drobnih posebnosti posameznih ljudi. Tu obstaja povezava s tem, kar je Donald Davidson poimenoval »anomalija miselnosti«, tj. ideja, da ni natančno določenih pravil, na podlagi katerih bi lahko predvideli ali pojasnili miselna dogajanja. Prav tako ne obstajajo natančno določena pravila, na podlagi katerih bi lahko predvideli ali pojasnili radikalizacijo.

Kako lahko v tem primeru radikalizacijo razumemo kot kavzalni proces? Če trdimo, da je človekovo vedenjsko radikalizacijo vsaj deloma povzročila predhodna kognitivna radikalizacija, katera je relevantna ideja vzroka? Če vzroki povzročajo svoje posledice, oziroma so nujni in zadostni za svoje posledice, ni veliko upanja, da bi radikalizacijo razumeli v kavzalnem pomenu: izpostavljenost radikalnim idejam ne povzroča kognitivne radikalizacije in ta ne povzroča vedenjske radikalizacije. In kot smo videli, kognitivna radikalizacija ni niti nujna niti dovoljšnja za vedenjsko radikalizacijo. Če želimo pri tem vprašanju napredovati, potrebujemo drugačen kavzalni model. Ugotovil sem, da sta pri razmisleku o teh vprašanih koristni dve ideji: ideja *dejavnika tveganja* in pogoja *INUS*.

V medicini za dejavnik tveganja velja vsaka lastnost, značilnost ali izpostavljanje posameznika, ki poveča verjetnost nastanka bolezni ali poškodbe. Denimo, kajenje je dejavnik tveganja za pljučnega raka. X je lahko dejavnik

tveganja za Y, tudi če večina ljudi, ki so izpostavljeni X, ne razvije Y. Denimo, samo 172 od 1000 zdajšnjih moških kadilcev bo zbolelo za pljučnim rakom. Večina moških kadilcev ne bo zbolela za pljučnim rakom, toda za to boleznijo bo zbolelo veliko več moških kadilcev kot nekadilcev: samo 13 od 1000 moških nekadilcev bo dobilo pljučnega raka. Kateri moški kadilci bodo zboleli za pljučnim rakom in kateri ne, ni mogoče napovedati. V primerih, pri katerih izpostavljenost dejavnikom tveganja povzroča bolezen, predvidevamo, da obstaja osnovni – znan ali neznan – mehanizem, ki povezuje oba. Vendar izpostavljanje dejavniku tveganja samo po sebi ne povzroči bolezni, ki se povezuje z njim. Prisotni morajo biti še drugi pogoji ali dejavniki. Predvidevamo, da ko izpostavljenost ne rezultira v bolezni, ni bil prisoten eden ali več dejavnikov ali pa je bolezen ustavilo delovanje nasprotnih dejavnikov. Navsezadnje, če je X dejavnik tveganja za Y, se lahko stopnje Y spremenijo s spremembo stopenj X.

V tem smislu je dejavnik tveganja za vedenjski radikalizem vse, kar poveča njegovo verjetnost. Eden od teh dejavnikov tveganja je kognitivna radikalizacija, ki ima spet svoje dejavnike tveganja. Večina ljudi, ki se kognitivno radikalizirajo, ne bodo postali teroristi in nekateri teroristi morda niso kognitivno radikalni, toda ko se kognitivno radikalizirajo, se poveča verjetnost, da se bo posameznik vedenjsko radikaliziral. V primerih, ko kognitivna radikalizacija vodi v vedenjsko radikalizacijo, predvidevamo, da obstaja osnovni mehanizem, ki obe radikalizaciji povezuje. Sama po sebi kognitivna radikalizacija ne bo rezultirala v vedenjsko radikalizacijo. Prisotni morajo biti tudi drugi pogoji in dejavniki. Ko se en kognitivno radikalizirani posameznik odloči za politično nasilje, drugi pa ne, predvidevamo, da morajo med njima obstajati še druge pomembne razlike. Če je kognitivna radikalizacija dejavnik tveganja za vedenjsko radikalizacijo, bi lahko v stopnjo zadnjega posegli s spremembo stopnje prvega. Ali to v resnici drži, je empirično vprašanje.

Pojem pogoja INUS je pred mnogimi leti uveljavil filozof J. L. Mackie. Kolikor vem, tega pogoja doslej nikoli niso uporabili pri analizi radikalizacije. Kot omenja Mackie, obstajajo številni primeri (denimo »požar zaradi kratkega stika«, v katerih, »kot vemo, t. i. vzrok *ni zadosten*, je pa kljub temu *nujni* del pogoja, ki sam zase *ni potreben*, vendar je zadosten za rezultat«. Tak pogoj je »pogoj INUS«. Na splošno, če X povzroči Y, je bil X prisoten in je vsaj pogoj INUS Y. Ko kognitivno radikalizacijo opisujemo kot povzročitelja terorizma, lahko to razumemo kot trditev, da je kognitivna radikalizacija pogoj INUS vedenjske radikalizacije. Potemtakem je izziv identifikacija drugih sestavin (pogojev), ki skupaj s kognitivno radikalizacijo zadostujejo za vedenjsko radikalizacijo.

V razpravi o radikalizaciji, nasilnem ekstremizmu in terorizmu prevladuje niz dobro poznanih sloganov (na primer »za nekatere terorist, za druge borec za svobodo«), metafor (na primer »srce in duša«) in vsebinsko praznih trditev (na primer »kaj se dogaja pred sprožitvijo bombe«). Kako lahko presežemo poenostavljeno reprezentacijo teh problemov?

Nekateri omenjeni slogani so manj sporni od drugih. »Za nekatere terorist, za druge borec za svobodo« samo na jasen način izraža, da objektivna definicija terorizma ni mogoča. Nekdo je nekoč sugeriral, da je terorizem preprosto »nasilje, ki ga ne podpiram«. To je očitno zmotno; nasilje v družini je nasilje, ki ga ne podpiram, ne pa terorizma, kot ga ponavadi razumemo. Kljub temu je resno in težko vprašanje, ali je mogoče priti do politično nevtralne označbe terorizma. Prav imate, ko pravite, da so številne reprezentacije tega vprašanja preveč poenostavljene. Opozoriti je treba, da so politiki in novinarji večinoma odgovorni za preveliko poenostavljanje tega vprašanja. Ne poznam nobenega dokaza, po katerem so proučevalci terorizma in obveščevalci na splošno odgovorni za to. Žal dvomim, da je težnja politikov in novinarjev po prevelikem poenostavljanju popravljiva.

Ukvarjate se predvsem z epistemologijo in filozofijo uma. Kako so vas začeli zanimati radikalizacija, nasilni ekstremizem in terorizem? Kaj je sprožilo vaše zanimanje za to področje znanstvenega raziskovanja?

Zgodilo se je popolnoma naključno. Leta 2016 sem pisal knjigo *Vices of the Mind: From the Intellectual to the Political*. Zanimal me je politični vpliv epistemičnih zmot in pomislil sem, da so zmote, kot sta ozkoglednost in dogmatizem, morda povezane z vprašanjem, zakaj nekateri ljudje postanejo radikalizirani, drugi pa ne. Ali je na primer mogoče, da je politični ekstremizem povezan z ozkoglednostjo ekstremistov? Zato sem organiziral konferenco o tej temi ter začel prebirati literaturo o ekstremizmu, terorizmu in radikalizaciji. Kmalu sem ugotovil, da so to same po sebi zanimive teme, ne glede na to, ali so kakor koli povezane z mojim proučevanjem epistemičnih zmot. Bolj ko sem se poglobljal, bolj sem spoznaval, da so vsaj nekatera zanimiva vprašanja ekstremizma, terorizma in radikalizacije filozofska, čeprav so jih filozofi terorizma redko obravnavali. Mislim, da je zelo plodno, če na terorizem in radikalizacijo pogledamo s perspektive metafizike, epistemologije in filozofije uma.

Denimo, to, kar imenujem »partikularizem«, je osnovano v metafiziki posameznosti. Samuel Gorovitz in Alasdair MacIntyre sta uvedla koristno

distinkcijo med preprostimi in kompleksnimi posameznostmi. Zadnje »so v nenehni interakciji z raznolikimi nenadzorljivimi okoliškimi dejavniki« in nikoli ne moremo vedeti »katere zgodovinsko specifične interakcije lahko vplivajo na takšne zgodovinsko specifične posameznosti«. Tako kot ljudje na splošno so tudi teroristi kompleksne posameznosti. Ne glede na to, da je težko vedeti, katere interakcije z drugimi ljudmi so vplivale nanje, je prav tako težko vedeti, *kako* so te interakcije vplivale nanje. To je en dejavnik, ki pojasni, zakaj je na Laqueurjevo vprašanje tako težko odgovoriti. Metafizika kompleksnih posameznosti močno metodološko in epistemološko vpliva na proučevanje terorizma in radikalizacije, in to je en primer pomena metafizike v tem kontekstu. Razprava o kavzalnosti in pogojih INUS je drugi primer, kako naše razmišljanje o terorizmu in radikalizaciji ne more ubežati temu, da ga zavestno ali drugače oblikuje naš pogled na kavzalnost.

V zvezi s pomenom epistemologije je ključno vprašanje v študijah terorizma naslednje: v kolikšnem obsegu lahko mi sami pridobimo vedenje o terorizmu in motivih posameznih teroristov? V zelo zanimivi knjigi *Disciplining Terror: How Experts Invented »Terrorism«* Lisa Stampnitzky razpravlja o, kot temu pravi, »politiki antivednosti« po 11. septembru. Za antivednost je značilno aktivno zavračanje pojasnitve terorizma. Ker so s takšnega vidika teroristi hudobni in iracionalni, jih ne moremo in ne smemo spoznavati. Prav tako ugledni proučevalec terorizma Richard Jackson razpravlja o tem, kar je poimenoval »epistemološka kriza protiterorizma«. To je opisal kot razpoznavno držo do vedenja o teroristični grožnji. Za to epistemsko držo sta med drugim značilna namerno nepoznavanje terorizma in zavračanje ukvarjanja s subjektivnostjo odgovornih za teroristična dejanja. Kaj naj bi bilo ukvarjanje s subjektivnostjo osebe in do kolikšne mere lahko ugotovimo, zakaj teroristi napadejo in kaj je povzročilo njihova dejanja? To so epistemološka vprašanja in kažejo na potrebo po oblikovanju »epistemologije terorizma«.

Ključno vprašanje v filozofiji uma zadeva omejitve vedenja o mišljenju drugih. T. i. »interpretacionisti« mislijo, da če oseba veruje, ima želje ali druge propozicijske drže, mora biti odnos med temi držami v veliki meri racionalen. Če to drži, obstajajo omejitve, kako iracionalni so lahko teroristi, ob predpostavki, da imajo vero in želje. Toda v kakšnem smislu so teroristi racionalni? Kako razumeti pripadnike organizacij, kot je ISIS? V kakšnem smislu njihovo vero in želje obvladuje, kot pravi Davidson, »konstitutivni ideal racionalnosti«? En vidik racionalnosti je *instrumentalna* racionalnost. Instrumentalno racionalna oseba izbere cilju primerna sredstva. Ali so teroristi vsaj instrumentalno racionalni? Ta vprašanja so jasno vplivala na antivednostno perspektivo, kot sta jo opisala L. Stampnitzky in R. Jackson.

Sočasno pa so teroristične organizacije, kot je ISIS, zanimiv testni primer za interpretacionizem v filozofiji uma.

To so samo trije primeri potencialno plodnih povezav med študiji terorizma ter metafiziko, epistemologijo in filozofijo uma. Filozofi doslej niso resno proučevali teh povezav. Filozof terorizma je svojčas trdil, da obstajata dve osrednji filozofski vprašanji o terorizmu: kaj je terorizem in kaj, če sploh, je z njim narobe. Mislim, da je to izjemno ozek pogled. Filozofija terorizma je veliko več oziroma bi morala biti veliko več kot vprašanje definicije in morale. Trenutno se osredotočam na epistemologijo terorizma in radikalizacije, vendar nisem opazil, da bi bila epistemološka vprašanja s tega področja jasno ločljiva od vprašanj metafizike in filozofije uma.

Kot poudarjate v članku The Epistemology of Terrorism and Radicalisation, bi utegnil biti pojem »proces radikalizacije« pomemben del problema pri obravnavanju odločitve za nasilje. Kakšne so preostale alternative?

Predpostavimo, da osebo X v času t_1 malo zanima politika. Pozneje v času t_2 oseba X sprejme ekstremistično ideologijo in se je pripravljena boriti za svoja ekstremistična prepričanja. Iz nekega razloga je morala oseba X skozi tranzicijo od stanja, ko ni bila politična ekstremistka, v stanje, ko je to postala. Če to tranzicijo opišemo kot *proces*, pomeni, da se ni zgodila nenadoma; to je bilo nekaj, kar se je dogajalo postopoma, in to se prav lahko zgodi. Recimo, da proces, v katerem je oseba X naredila to tranzicijo, imenujemo *proces radikalizacije osebe X*. Zdaj pa vzemimo drugo osebo, Y, ki je prav tako šla skozi ta proces in iz osebe, ki ni bila ekstremistična, postala ekstremistična. Pot osebe Y lahko imenujemo *proces radikalizacije osebe Y*. Če se izkaže, da imata radikalizacijska procesa osebe X in osebe Y pomembne skupne značilnosti, morda lahko začnemo govoriti bolj splošno o »radikalizacijskem procesu« kot nečem, kar sta doživeli obe osebi. Če zadevo razumemo tako, ne bo ugovorov o »procesu radikalizacije«. Kljub temu dokazi kažejo, da se različni radikalizirani posamezniki pogosto radikalizirajo zelo drugače. Večkrat je bilo omenjeno, da se teroristi izjemno razlikujejo po izbrazbi, družinskem izvoru, razredu, religiji in številnih drugih dejavnikih. To pomeni, kot pravi Andrew Silke, da se »lahko razlikujejo tudi načini, po katerih postanejo teroristi, in da lahko imajo ključni dejavniki v odločitvi enega posameznika za teroristično nasilje obstransko vlogo pri odločitvi drugega – ali pa sploh nobene.« Če to drži, in prepričan sem, da drži, bi bilo natančneje govoriti o radikalizacijskih *procesih* kot o »radikalizacijskem procesu«.

Ena ključnih razlik med različnimi potmi, ki vodijo v kognitivno ali vedenjsko radikalizacijo, bi lahko bila stopnja, do katere je radikalizacija nekaj, kar se osebi *zgodí*, ne pa izraz njene lastne aktivnosti. Po modelu »okužbe« so ekstremna prepričanja bolezen, s katero se ranljivi ljudje okužijo s stikom s povzročiteljem bolezni, s t. i. »radikalizatorji«. Posameznik velja za »ranljivega« za radikalizacijo, če ima oslabilen ideološki imunski sistem, tako kot ima kdo drug oslabiljeno imunost na določeno bolezen. Do takih idej o tem, kako na splošno poteka radikalizacija, sem skeptičen, čeprav lahko v nekaterih primerih poteka tako. Dejansko pa se ljudje pogosto samoradikalizirajo bodisi kot posamezniki ali v krogu prijateljskih ali sorodstvenih skupin. Razen tega bi lahko bila radikalizacija osebe tudi izraz njene lastne aktivnosti. Govor o »ranljivosti« za radikalizacijo implicira neko stopnjo pasivnosti, ki v številnih primerih ni prisotna. Prav tako prezre stopnjo, do katere je lahko radikalizacija *politični* odziv na dejansko ali tako občuteno politično ali socialno krivico.

Radikalizacijo, nasilni ekstremizem in terorizem (skupaj z drugimi koncepti iz panteona političnih idej, kot je patriotizem) dojemamo predvsem kot moralne in politične fenomene. Več vaših člankov (na primer The Epistemology of Terrorism and Radicalisation, Humility and Terrorism Studies itd.) odpira pomembna »epistemološka« vprašanja. Zakaj znanstveniki zavračajo epistemološko dimenzijo terorizma, radikalizacije in nasilnega ekstremizma?

Ne strinjam se s tem, da proučevalci terorizma popolnoma zavračajo epistemološko dimenzijo. Omenil sem že, da so proučevalci terorizma, kot sta R. Jackson in L. Stampnitzky, osvetlili pomembna epistemološka vprašanja. In seveda, obstaja razvpiti aforizem Donalda Rumsfelda glede 11. septembra o znanih in nezanih neznankah. Če znanstveniki zavračajo epistemološko dimenzijo terorizma, je to morda zato, ker nimajo dovolj potrebnega strokovnega znanja o epistemologiji. To je področje, h kateremu lahko prispevajo filozofi.

Kateri najbolj pereči konceptualni problemi so povezani z radikalizacijo, nasilnim ekstremizmom in terorizmom?

Nekatere konceptualne probleme sem že omenil. Potreben je tudi premislek o metodoloških vprašanjih, povezanih s proučevanjem radikalizacije, nasilnega ekstremizma in terorizma. Eno od metodoloških vprašanj je, ali je te fenomene bolje proučevati z zunanje ali notranje perspektive. *Eksternalizem* gleda na terorizem od zunaj, s perspektive naravoslovnega

znanstvenika, ki skuša sestaviti obča kavzalna pravila, ki jih lahko uporabimo za pojasnitev in v idealnem primeru za napoved političnega nasilja. Njegova metoda je oblikovanje pojasnjevalnih hipotez in njihovo preverjanje z opazovanjem ali, če je mogoče, eksperimentom. S tega vidika se pojasnitev političnega nasilja bistveno ne razlikuje od pojasnitve katerega koli drugega naravno nastalega fenomena. *Internalizem* pa skuša terorizem razumeti z dojemanjem storilcev »od znotraj«. Kot pravi Sageman: da bi razumeli, kaj vodi ljudi v politično nasilje, je nujno, da »vsaj nekoliko razumemo, kaj mislijo, da imamo bežen pogled v njihovo subjektivnost«.

S Sagemanom se zelo strinjam, kajti ljudje imajo subjektivno perspektivo; razumevanje tega, kaj ljudje delajo, in zakaj delajo, kar delajo, mora biti bistveno drugačno od razumevanja običajnih naravnih fenomenov, kot je gibanje planetov. Razumeti teroriste od znotraj je vsaj deloma stvar razumevanja vrednot in vedenja s perspektive, s katere so njihova dejanja zanje smiselna. Če ne proučujemo subjektivnosti tistih, ki povzročijo politično nasilje, ne moremo resnično razumeti njihovih dejanj in motivacij. Tu ne gre za to, ali bi lahko opravičili njihova dejanja, temveč ali jih lahko razumemo, in če jih lahko, kako jih razumeti. Če hočemo internalizem vzeti resno, in mislim, da bi ga morali, moramo sprejeti, da študije terorizma niso in ne morejo biti naravoslovna znanost. O njih je primerneje misliti kot o humanistični vedi, nekako v smislu Bernarda Williama. Po Williamsu to pomeni, da o njih premišljujemo kot »o širši humanistični iniciativi razumevanja nas samih in naših aktivnosti«. Za nekatere med »nami« te aktivnosti vključujejo tudi terorizem.

Razlika med internalizmom in eksternalizmom se nanaša na distinkcijo, ki jo je uvedel Karl Jaspers med razumevanjem in razlago. Po Jaspersu jo *razložimo* z »opazovanjem dogodkov, eksperimentom in zbiranjem številnih primerov« – kot v naravoslovju formuliramo pravila in uvedemo aksiome. Pravila pridobimo induktivno in zajemajo posamične primere. Kar iščemo z miselnimi dejavnostmi (vključno z aktivnostmi), je *razumevanje*, kako tak dogodek izhaja iz drugega. Takšno razumevanje je zelo osebno in je odvisno od tega, kar Jaspers imenuje »empatija«. Po mojem mnenju mora biti ustrezen odziv na problem maloštevilnih partikularen, internalističen in osredotočen na razumevanje. Samo z upoštevanjem partikularnosti in subjektivnosti tistih posameznikov, ki so se odločili za politično nasilje, lahko pričakujemo, da bomo razumeli, zakaj so ravnali, kot so, v nasprotju s številnimi drugimi v enaki situaciji, ki se niso zatekli k terorizmu. S tem ne zanikamo obstoja nekaterih stvari splošne narave o odločitvi za politično nasilje. Zato svoj pristop imenujem *zmerni partikularizem*. Na ta način ni pridržkov do priznavanja občih vzorcev – dokler preveč ne posplošujemo

in ne priznavamo odtenkov partikularnosti posameznih teroristov, katerih ravnanja ne moremo ne razložiti ne »znanstveno« predvideti.

Ta pristop se sooča s številnimi izzivi in ugovori. Omenil bom samo dva. Prvi je, da utegne empatičnost do teroristov obveljati za moralno sumljivo, zlasti če se empatičnost z osebo povezuje s simpatiziranjem s teroristi. Strinjam se, da je to resnično nevarno, toda če hočemo razumeti terorizem, nimamo izbire. Drugo vprašanje se nanaša na omejitve empatije. Empatijo označujemo kot obliko »zavzetja perspektive, ki je obrnjena k drugemu«; to vsebuje sprejemanje perspektive cilja, toda če je cilj član ISIS, utegne biti zelo težko sprejeti njegovo perspektivo, če že ne nemogoče. V takih primerih je mogoča samo zunanja perspektiva, z vsemi svojimi omejitvami.

Obsežna literatura o radikalizaciji, nasilnem ekstremizmu in terorizmu s tako raznolikih področij, kot so psihologija, politologija, kriminologija, sociologija, kulturologija, antropologija, pedagogika in tudi filozofija, govori o kompleksnosti teh fenomenov. Kaj je glavni prispevek filozofije v teh razpravah?

V tem trenutku je težko identificirati en sam pomemben prispevek, razen k razpravam o tem, ali je lahko terorizem moralno opravičljiv. Celó ko pridemo do definicije »terorizma«, so prizadevanja filozofov opazno manj uspešna od prizadevanj najboljših raziskovalcev terorizma. Epistemologija terorizma in radikalizacije je še zmeraj v povojih. Upam, da sem s svojim nedavnim delom opravil prvih nekaj korakov. Ne mislim, da so kolegi filozofi zelo zainteresirani, toda razveselilo me je zanimanje, ki so ga pokazali proučevalci terorizma, vključno s tistimi, katerih dela zelo cenim.

Hvala.

Prevod: Nina Kozinc